

Inclusiever onderwijs in de praktijk

Samenwerking regulier en speciaal onderwijs

April 2025

Met het beleidskader *Met elkaar voor alle kinderen en jongeren* streven we naar inclusief onderwijs en een inclusieve leeromgeving. Door samen te werken kunnen scholen ervoor zorgen dat meer leerlingen met en zonder beperking of ziekte samen naar school gaan. Met het stelselonderzoek *Samenwerking regulier en speciaal onderwijs* wil de Inspectie van het Onderwijs laten zien hoe inclusiever onderwijs op dit moment in de praktijk wordt georganiseerd.

Voorwoord

Hoe mooi is het als alle leerlingen, met en zonder extra ondersteuningsbehoefte, met elkaar naar dezelfde school kunnen gaan? En waarbij ze allemaal kunnen profiteren van dezelfde mogelijkheden, en meer met elkaar in contact komen?

In 2035 moet dit zogenoemde inclusief onderwijs werkelijkheid zijn geworden. Scholen voor regulier en speciaal onderwijs werken nu al samen om een stap in deze richting te zetten. We hebben verschillende initiatieven in kaart gebracht en bekeken wat scholen daarbij helpt en tegenwerkt.

Hopelijk inspireren dit onderzoek en onze aanbevelingen u om te kijken wat er op uw school mogelijk is. En om leerlingen zo meer kansen te geven.

Alida Oppers

inspecteur-generaal van het Onderwijs

Samenvatting

- In de praktijk zijn er veel verschillen tussen scholen die samenwerken aan inclusiever onderwijs in het beoogde doel, de doelgroep, vorm, inhoud, mate van inclusie, (wettelijke) organisatie en de rol van het samenwerkingsverband.
- Inspecteurs hebben over het algemeen een positief beeld van de kwaliteitszorgcyclus rondom het gezamenlijke onderwijs. Bijna alle schoolleiders gaan na in welke mate zij de doelen van de samenwerking bereikten. De verantwoording tegenover derden, zoals het bestuur, het samenwerkingsverband en/of de ouders kan soms beter.
- Leerlingen geven aan tevreden te zijn met het vanuit de samenwerking georganiseerde onderwijs. Over het algemeen voelen zij zich op hun gemak wanneer leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften in dezelfde klas les krijgen.
- Onderwijsprofessionals zien dat leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften zich prettig voelen. Ze hebben ook het idee dat leerlingen betere resultaten behalen en zich sneller ontwikkelen op sociaal-emotioneel gebied.
- Bevorderend voor inclusiever onderwijs zijn onder andere:
  - Een gezamenlijke visie op de samenwerking;
  - Een concreet plan van aanpak met duidelijke afspraken;
  - Transparante en duidelijke onderlinge communicatie;
  - Een breed draagvlak voor inclusiever onderwijs;
  - Gedeelde en geschikte huisvesting;
  - Kennis en vaardigheden van leraren toereikend voor het gestelde doel en omgang met de doelgroep.
- Belemmerend voor inclusiever onderwijs zijn onder andere:
  - Terughoudende overtuigingen van onderwijsprofessionals over de inclusie van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften;
  - Onvoldoende beschikbaarheid personeel om ondersteuning te bieden;
  - Verschillende leerlingvolgsystemen, lesmethodes en jaarplanningen;
  - Onvoldoende (structurele) financiële middelen voor de uitvoering.

Aanleiding: inclusiever onderwijs in de praktijk

In het beleidskader Met elkaar voor alle kinderen en jongeren is de ambitie voor inclusief onderwijs in 2035 verder uitgewerkt. Het streven is dat alle leerlingen samen naar school gaan, als het kan in dezelfde klas zitten en elkaar ontmoeten op het schoolplein. Inclusief onderwijs biedt meer kansen voor leerlingen: ze kunnen naar een school in de buurt, kunnen uit meer vakken en profielen kiezen, ontwikkelen zich beter en leren met elkaar omgaan. De kennis en expertise van het (voortgezet) speciaal onderwijs over het verzorgen van onderwijs voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften kan hier een belangrijke rol bij spelen. Er bestaan al verschillende initiatieven waarbij regulier en (voortgezet) speciaal onderwijs samenwerken om zo van de reguliere school een inclusievere leeromgeving te maken. Er zijn onder andere klas-in-school en school-in-school constructies, verschillende vormen van symbiose en ambulante begeleiding. Het zicht op hoe deze samenwerkingen inclusiever onderwijs organiseren en wat andere scholen van hen kunnen leren was beperkt. Ook was onduidelijk hoe scholen de kwaliteit van het gezamenlijke onderwijs borgen. Daarom voerden we in schooljaar 2023/2024 bij samenwerkingen tussen regulier (primair en voortgezet) en (voortgezet) speciaal onderwijs een stelselonderzoek uit.

Aanbevelingen

Scholen

- Bepaal met elkaar een concreet, gemeenschappelijk doel waarvoor alle betrokkenen zich (willen) inzetten.
- Communiceer duidelijk richting ouders over wat de samenwerking betekent voor leerlingen.
- Investeer in een schoolcultuur waarin alle leerlingen erbij horen, door bijvoorbeeld ondersteuningsbehoeften van leerlingen met de klas te bespreken.
- Evalueer de effecten voor leerlingen van het geboden inclusievere onderwijs.

Besturen

- Bespreek met elkaar welke verwachtingen je hebt over hoe en wie het aanbod bekostigt.
- Zorg dat je de samenwerking opneemt in het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband.
- Ga na of de beleidsregel 'Experiment inclusieve leeromgeving' een goede mogelijkheid is.

Samenwerkingsverbanden

- Ondersteun en stimuleer scholen en besturen om samen te werken aan inclusiever onderwijs.

OCW

- Geef duidelijke voorbeelden voor de mogelijkheden binnen de huidige wet- en regelgeving.

Tips van samenwerkingen aan scholen

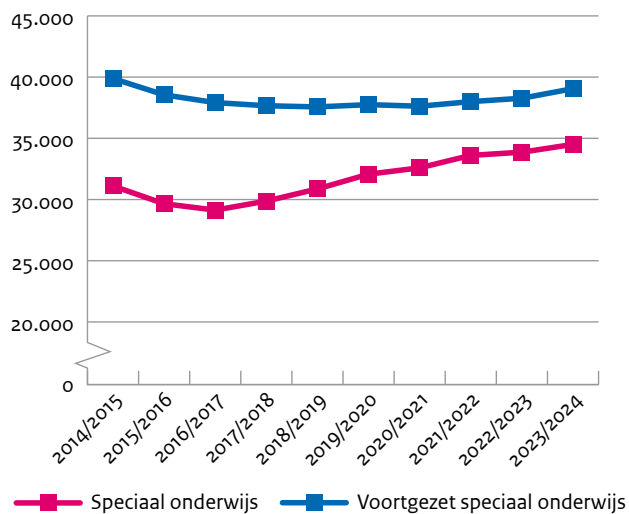
- Denk na over welke doelgroep je maatwerk kunt bieden.
- Start met een welkome, open houding naar elkaar en benut elkaars kracht en expertise.
- Luister naar en vertrouw op wat men op de werkvloer ervaart en neem dat mee in beslissingen.
- Communiceer transparant met ouders wat er wel en niet binnen de mogelijkheden ligt, zodat ze een weloverwogen keuze kunnen maken.
- Investeer in een goede relatie met het samenwerkingsverband.
- Zorg voor zichtbaarheid bij de gemeente.
- Ga het gewoon doen, dan kom je vanzelf de dingen tegen die je moet oplossen.
- Denk in mogelijkheden in plaats van risico's.
- Begin klein en breid de samenwerking in kleine stapjes steeds verder uit.
- Creëer ruimte om te experimenteren met nieuwe ondersteuningsvormen.
- Blijf zoeken naar wat wél kan en blijf realistisch kijken naar de haalbaarheid van het aanbod.

Inleiding

De invoering van passend onderwijs

Het doel van passend onderwijs is om leerlingen een plek te geven die past bij hun ondersteuningsbehoeften. Daarbij streven we ernaar dat een kind of jongere naar een reguliere school gaat als dat kan. Na de invoering van passend onderwijs in 2014 daalde in eerste instantie het aantal leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so). In de laatste jaren is er alleen weer een duidelijke toename te zien van het aantal leerlingen dat bij voormalig cluster 3- en 4-scholen staat ingeschreven. En dit terwijl de totale groep leerlingen in de leerplichtige leeftijd steeds kleiner wordt. In 2023-2024 stonden er in totaal 73.558 leerlingen ingeschreven bij een school voor (v)so (cluster 1: 1%, cluster 2: 11% en cluster overig (voormalig cluster 3 en 4): 88%) (zie figuur 1).

Figuur 1 Aantal leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs

Beleidskader inclusief onderwijs

Het beleidskader [Met elkaar voor alle kinderen en jongeren](#) is een uitwerking van het VN-Verdrag Handicap (2016), het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989) en de Verklaring van Salamanca (1994), die de overheid verplichten zich in te spannen voor inclusief onderwijs. Het beleidskader omschrijft dit als onderwijs waarbij alle kinderen en jongeren naar een school dichtbij huis kunnen: een school waar iedereen samen naartoe gaat, als het kan (deels) in dezelfde klas zit en elkaar ontmoet op het schoolplein. Met inclusief onderwijs kunnen we de (diploma)kansen van zoveel mogelijk leerlingen vergroten. Leerlingen zien dat iedereen verschillend is en leren daarin met elkaar om te gaan. Een leeromgeving is inclusief als iedereen welkom is, zich ontwikkelt en erbij hoort, als er goede ondersteuning is voor iedereen en als alle leerlingen participeren en leren (OCW, 2024). Dit vraagt van scholen die nog niet werken aan het inclusiever maken van hun onderwijs om grote veranderingen in het beleid, de cultuur en de praktijk.

Een van de manieren voor reguliere scholen om een inclusievere leeromgeving te realiseren, is door samen te werken met het (v)so. Hierbij kunnen ze gebruik maken van de kennis en expertise die het (v)so heeft over het verzorgen van onderwijs voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften.

Samenwerking tussen regulier en (voortgezet) speciaal onderwijs

Om in beeld te krijgen hoe samenwerkingen tussen reguliere en (v)so-scholen zijn vormgegeven (bijvoorbeeld met ambulante begeleiding, symbiose, klas-in-school en school-in-school (zie ook kader Wet- en regelgeving) voerden we in het schooljaar 2023-2024 een stelselonderzoek uit. Het onderzoek bestond uit vragenlijsten en interviews (zie Werkwijze op pagina 11). In totaal vulden schoolleiders van 58 reguliere scholen een vragenlijst in over hun samenwerking met een (v)so-school. Wanneer we in het rapport spreken over percentages of een aandeel schoolleiders dat iets aangaf, dan baseerden we dit altijd op de vragenlijsten. Vervolgens hielden inspecteurs bij 25 van de samenwerkingen verdiepende interviews met de onderwijsprofessionals betrokken bij de organisatie (bijvoorbeeld schoolleider, intern begeleider, zorgcoördinator), onderwijsprofessionals betrokken bij de uitvoering van het onderwijs (bijvoorbeeld leraren, klassenassistenten) en met leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften. De door ons onderzochte samenwerkingen vormen geen representatieve steekproef, waardoor de beschreven resultaten niet hoeven te gelden voor alle bestaande samenwerkingen. De Rijksuniversiteit Groningen (RUG) voerde daarnaast een internationaal literatuuronderzoek uit naar de manier waarop scholen inclusiever onderwijs voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften organiseren en de effecten van verschillende ondersteuningsvormen op de (non-)cognitieve ontwikkeling van leerlingen. Daarnaast onderzocht zij de positieve en negatieve ervaringen van zowel leerlingen als onderwijsprofessionals met inclusieve vormen van ondersteuning.

Resultaten

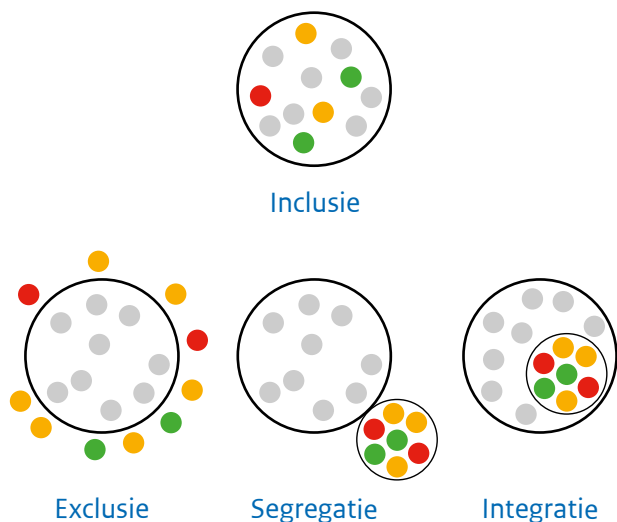
Kenmerken van het inclusievere onderwijs

Samenwerkingen hebben veel verschillende doelen

Er zijn veel verschillende doelen die de samenwerkende scholen nastreven:

- Sociale integratie van leerlingen vergroten;
- Thuisnabij onderwijs voor meer leerlingen bieden;
- Toegankelijkheid regulier onderwijs vergroten;
- Leerlingen de mogelijkheid bieden een diploma te halen;
- Leerlingen voorbereiden op vervolgonderwijs;
- Expertise van het personeel vergroten;
- Kwaliteit van de extra ondersteuning verbeteren;
- Meer maatwerk bieden aan leerlingen;
- Druk op het speciaal onderwijs verlichten.

Figuur 2 Grafische weergave van inclusie versus exclusie, segregatie en integratie

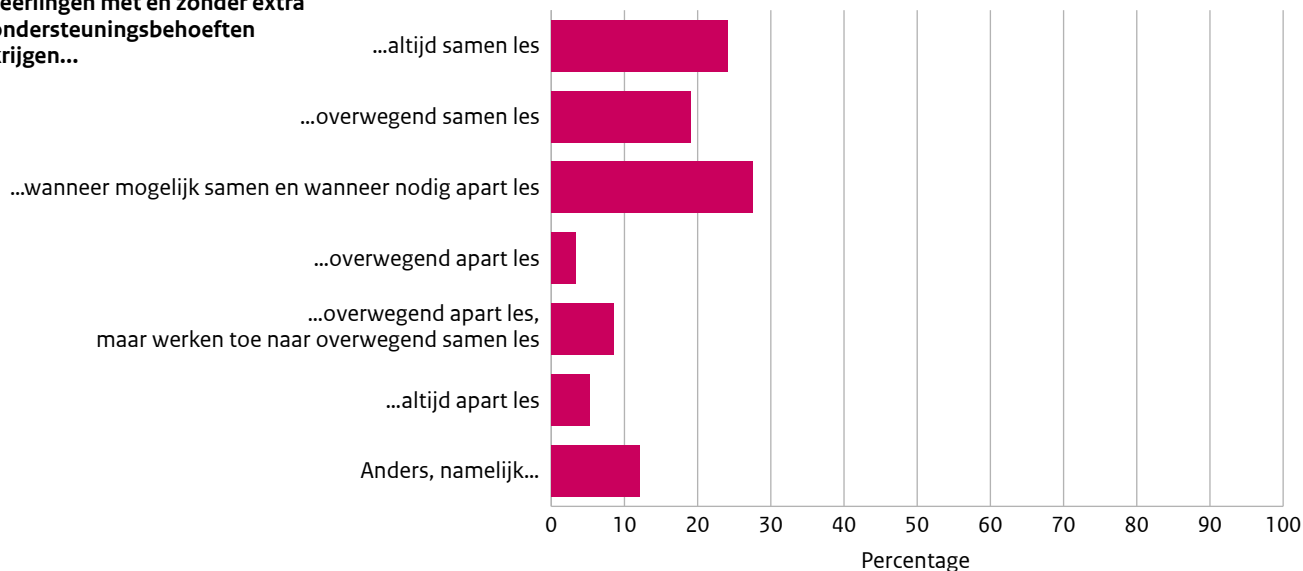

Meerdere vormen van samenwerkingen

De mate waarin het door de samenwerking georganiseerde onderwijs inclusief is, varieert (zie figuur 2). Zo zien we op sommige scholen leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften al het onderwijs volgen in de reguliere klas. Personeel van de (v)so-school waarmee wordt samengewerkt, helpt dan bij het onderwijs aan leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften en deelt kennis met leraren. Aan de andere kant zien we ook een samenwerking waarbij de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften alleen gebruik maken van de faciliteiten van de reguliere school (bijvoorbeeld kookapparatuur) om regulier examen te kunnen doen. Deze groepen leerlingen integreren nauwelijks met de groepen met reguliere leerlingen. Bij andere samenwerkingen integreren de leerlingen meer of minder met elkaar (zie figuur 3). Er zijn scholen die een schoolgebouw delen of reguliere scholen die 1 of meerdere klassen van een (v)so-school hebben opgenomen in hun gebouw. De helft van de reguliere scholen deelt voorzieningen (bijvoorbeeld gebouw of schoolplein) met de (v)so-school.

Figuur 3 Beschrijving van de mate waarin leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften gezamenlijk onderwijs volgen

Leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften krijgen...

Integratie bij verschillende soorten vakken

Op sommige scholen volgen leerlingen een deel van hun lessen in een apart lokaal en een deel in de reguliere klas (bijvoorbeeld basisvaardigheden, gym, profielvakken, praktijkvakken). Wanneer mogelijk volgen zij steeds meer reguliere lessen. Een beoogd doel kan bijvoorbeeld zijn om uiteindelijk in de bovenbouw alle lessen op de reguliere school te volgen. Bij veel samenwerkingen stemmen de onderwijsprofessionals het onderwijs op elkaar af. Zo kiezen de leraren bijvoorbeeld hetzelfde thema om hun onderwijs mee vorm te geven. Soms volgen leerlingen die ingeschreven staan op een

(v)so-school een deel van de lessen (bijvoorbeeld profielvakken of praktijkvakken) op de reguliere school. Soms gaan reguliere leerlingen naar de (v)so-school om gezamenlijke lessen te volgen, zoals kooklessen. Ook zijn er scholen die alleen de niet-lesgebonden activiteiten (bijvoorbeeld pauze, vieringen of schoolbrede projecten) samen doen.

Een breed continuüm aan ondersteuningsvormen

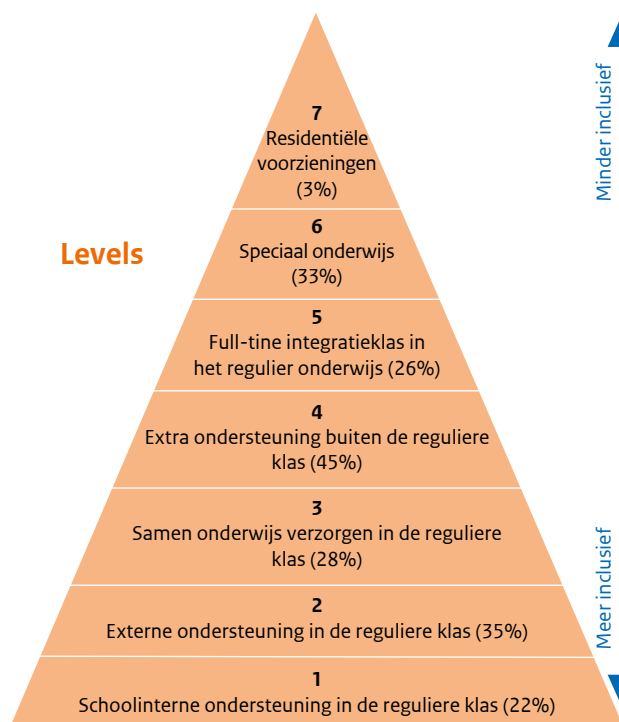
Veel samenwerkingen organiseren het inclusievere onderwijs op meerdere levels van een continuüm van minder naar meer inclusief (de Boer et al., 2022, zie figuur 4).

Een aantal voorbeelden:

- Primair onderwijs (po): Leerlingen met een verstandelijke beperking die op een school voor so staan ingeschreven, maar in een lokaal op de reguliere school zitten en tijdens alle pauzes, projecten en activiteiten samen met de reguliere leerlingen zijn, en als mogelijk lessen in een reguliere klas meedoen (level 3 en 5).
- Po: Leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis die op de reguliere school staan ingeschreven en daar alle lessen volgen. Af en toe krijgen zij in een klein groepje (apart) les van een externe expert van een so-school, die ook de leraar helpt bij het aanpassen van de les aan wat de leerlingen nodig hebben (level 2 en 4).
- Voortgezet onderwijs (Vo): Leerlingen met externaliserend gedrag, bijvoorbeeld impulsief gedrag, die op een vso-school staan ingeschreven en met begeleiding praktijkvakken volgen op een reguliere school (level 3 en 6).
- Vo: leerlingen met internaliserend gedrag, bijvoorbeeld angstig gedrag, die staan ingeschreven op een reguliere of (v)so-school en een deel van de lessen en de pauzes in een apart lokaal zijn en toewerken naar het bijwonen van zoveel mogelijk reguliere lessen (level 1 en 5).

Zie de [website](#) van het Steunpunt Passend Onderwijs voor meer voorbeelden van samenwerkingen tussen reguliere en (v)so-scholen.

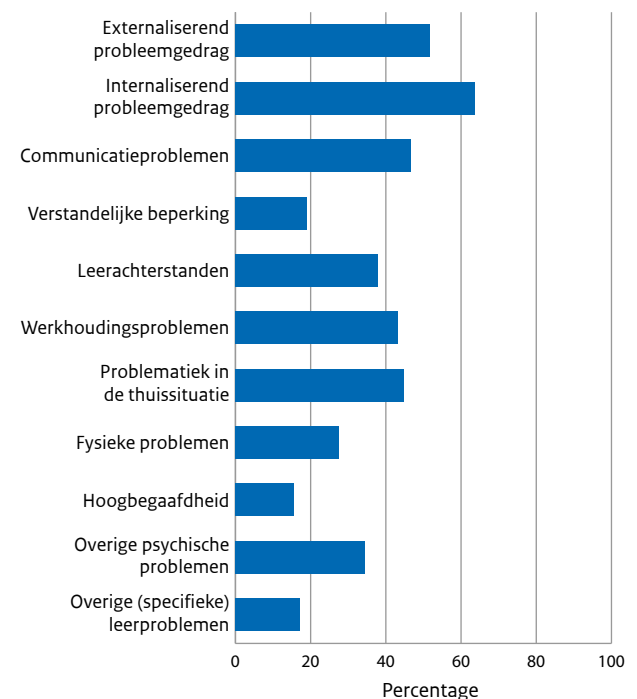
Figuur 4 Het percentage scholen dat het inclusievere onderwijs op een bepaald level organiseert (continuüm gebaseerd op Mastropieri en Scruggs, 2018)

Samenwerkingen richten zich vaak op een specifieke doelgroep

Samenwerkingen bieden onderwijs aan leerlingen met verschillende extra ondersteuningsbehoeften (zie figuur 5). Er zijn samenwerkingen in zowel het bo als vo die zich richten op alle leerlingen, terwijl andere alleen leerlingen in de onderbouw of bovenbouw bedienen. Bij het besluit over deelname aan de reguliere lessen moet een leerling soms voldoen aan extra voorwaarden. Het gaat dan bijvoorbeeld om een bepaalde mate van zelfstandigheid, voldoende motivatie, kunnen samenwerken en een mate van gedragsregulatie tijdens veranderingen of in de omgang met anderen.

Figuur 5 Aard van de problematiek van leerlingen waar de samenwerking inclusiever onderwijs voor heeft georganiseerd

Verskillende rollen samenwerkingsverband

Het samenwerkingsverband is volgens de bevroagde schoolleiders bij ongeveer twee derde van de samenwerkingen betrokken. Soms organiseren de scholen de samenwerking volledig zelf. Wanneer het samenwerkingsverband een rol heeft, geven schoolleiders aan dat deze vaak ondersteunend of volgend is. In de gesprekken noemen schoolleiders bijvoorbeeld dat het samenwerkingsverband een visie van inclusief onderwijs uitdraagt en beleid opstelde om dit te bevorderen. Daarnaast bekostigt het samenwerkingsverband (een deel) van het georganiseerde onderwijs, via bijvoorbeeld een groepsbekostiging of door (een deel) van het budget dat hoort bij toelaatbaarheidsverklaringen aan de reguliere school uit te keren. Verder helpt het samenwerkingsverband met het vergroten van de expertise van onderwijsprofessionals in het omgaan met leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften.

Wet- en regelgeving

Beleidsregel 'Experiment inclusieve leeromgeving'

Scholen die deelnemen aan (de voorloper van) het experiment kunnen als 1 school functioneren en groepen leerlingen mengen, terwijl alle deelnemende scholen blijven bestaan. Het volledige schoolplan van een school kan worden uitgevoerd door een andere school. De uren onderwijs die leerlingen ontvangen op de andere school tellen mee als wettelijke onderwijstijd op de school van inschrijving.

Symbiose

Bij symbiose volgen leerlingen die staan inschreven bij een school voor gespecialiseerd onderwijs op grond van artikel 24 van de Wet op de expertisecentra een deel van het onderwijs op een reguliere school. Er mag in principe 60% van het lesprogramma op de andere school worden gevolgd. Er zijn geen eisen gesteld aan de periode waarvoor de symbiose kan worden aangegaan. Er moet een schriftelijke overeenkomst worden gesloten met daarin de afspraken en verantwoordelijkheden van de 2 scholen.

Nevenvestiging

Een school voor speciaal onderwijs kan binnen dezelfde gemeente een nevenvestiging starten. Na toestemming van de gemeente en het samenwerkingsverband kan een school voor (v)so een nevenvestiging oprichten binnen een reguliere school. Deze nevenvestiging moet vervolgens goedgekeurd worden door de minister.

Samenwerkingen op verschillende manieren wettelijk geregeld

Meer dan de helft van de schoolleiders geeft aan dat (een deel van) de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften staat ingeschreven op de reguliere school. Slechts enkele scholen doen mee aan de voorloper van de beleidsregel 'Experiment inclusieve leeromgeving'. Een paar (v)so-scholen hebben een nevenvestiging ingericht in het schoolgebouw van een reguliere school. Ongeveer een derde van de schoolleiders geeft aan een symbioseovereenkomst te hebben opgesteld (zie kader Wet- en regelgeving). Volgens de wet ligt de verantwoordelijkheid voor een ononderbroken ontwikkeling van de leerling bij de school van inschrijving. Maar bezochte scholen geven aan het gevoel van verantwoordelijkheid voor de zorg voor en ondersteuning van leerlingen gezamenlijk te dragen. Zo bepalen de betrokkenen in overleg wie verantwoordelijk is voor welk aspect van het onderwijs en/of de extra ondersteuning en het vastleggen daarvan. Sommige scholen noemen dat de uitwisseling van informatie over de leerling belemmerd wordt door de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).

Kwaliteitszorgcyclus rondom het inclusievere onderwijs

Schoolleiders geven aan doelgericht te werken

Bijna alle schoolleiders geven aan na te gaan in welke mate de doelen van de samenwerking zijn bereikt. Waar dat volgens de meesten van hen gebeurt door periodieke gesprekken tussen betrokkenen, geven enkelen aan dit vooral te monitoren aan de hand van toets- en examenresultaten. 2 op de 3 schoolleiders geeft aan zich te verantwoorden naar derden, met name naar het samenwerkingsverband en het bestuur van de reguliere school en/of het bestuur van de (v)so-school. Een derde van de schoolleiders geeft aan zich niet te verantwoorden bij anderen. Het systematisch inbedden van het verantwoorden over de samenwerking in de kwaliteitszorgcyclus kan daarmee soms beter. Dit bleek ook uit eerder onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs naar de kwaliteit van extra ondersteuning ([Inspectie van het Onderwijs, 2024](#)).

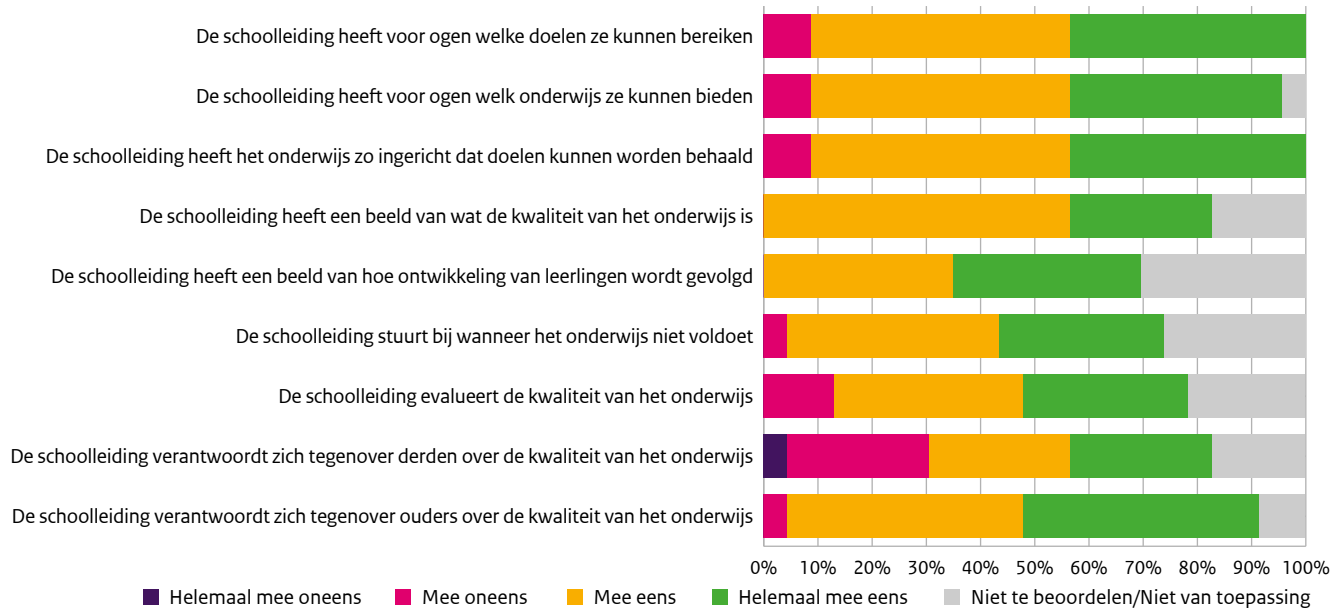
Positief beeld van de kwaliteitszorgcyclus

Uit de gesprekken met onder andere de schoolleiding kregen inspecteurs een positief beeld van de kwaliteitszorgcyclus rondom het gezamenlijk georganiseerde onderwijs (zie figuur 6). Volgens de inspecteurs werken scholen over het algemeen doelgericht aan het behalen van de geformuleerde doelen. Ook zijn ze van mening dat de doelen aansluiten bij wat de leerlingen nodig hebben. De inspecteurs vinden dat uit de doelen veel ambitie richting inclusiever onderwijs spreekt. Ze geven ook aan dat de doelen concreet zijn en uitvoerbaar voor de uitvoerders. In de ogen van inspecteurs hebben de samenwerkende partners de voorwaarden zo ingericht dat zij de doelen kunnen behalen. De samenwerkingen werken veelal cyclisch aan de doelen. Onderwijsprofessionals betrokken bij de uitvoering stellen hun onderwijs en de aanpak bij wanneer dat nodig is en verantwoorden zich naar de schoolleiding.

Leerlingen zijn positief over samenwerking

De inspecteurs geven op basis van de gehouden gesprekken met leerlingen aan dat leerlingen een redelijk tot goed idee hebben over wat de samenwerking op hun school inhoudt. Uit de gesprekken komt een positief beeld naar voren hoe leerlingen het gezamenlijke onderwijs ervaren. De inspecteurs horen van de leerlingen dat eventuele ondersteuning die zij tijdens het door samenwerking georganiseerde onderwijs krijgen geheel of grotendeels tegemoetkomt aan wat zij nodig hebben. In gesprekken met de schoolleiders noemen zij soms dat de reguliere school meer ondersteuningsmogelijkheden kreeg door de samenwerking. De onderwijsprofessionals leren van elkaar en door de samenwerking kunnen zij maatwerk laagdrempelig vormgeven. Ook geven sommige scholen aan dat kennisdeling de handelingsperspectieven van reguliere leraren uitbreidt en ook andere leerlingen hiervan profiteren.

Figuur 6 Beeld van de inspecteurs van de kwaliteitszorgcyclus rondom het gezamenlijke onderwijs op basis van gesprekken met de schoolleiding

Ervaringen van betrokkenen met het inclusievere onderwijs

Leerlingen ervaren redelijk goede sociale relaties

Inspecteurs zijn op basis van gesprekken van mening dat leerlingen met ondersteuningsbehoeften over het algemeen redelijk positief zijn over hun gevoel van sociale integratie in de inclusieve leeromgeving. Leerlingen geven ook zelf aan dat ze zich op hun gemak voelen binnen de groep. Zo geeft het overgrote deel van de leerlingen op een vragenlijst aan dat ze bij de groep horen wanneer leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften gezamenlijk les krijgen. Onderwijsprofessionals noemen dat leerlingen en leraren in de omgang geen onderscheid maken tussen leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften en dat iedereen meedoet.

“Het mooiste vind ik de leerlingen: die vinden het niet anders, die vinden het heel gewoon. Een leerling is een leerling.”

Soms kost acceptatie tijd en moeten leraren en leerlingen wennen aan het meedraaien in de reguliere klas. Door leerlingen te vertellen over de ondersteuningsbehoeften van (andere) leerlingen, wordt acceptatie bevorderd. Leraren zijn veelal positief, maar een enkeling heeft op voorhand angst over het samengaan van de groepen leerlingen en voor verlies van aandacht voor alle leerlingen. Er zijn verschillen binnen de groep leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in de mate van (behoefte aan) sociale integratie. Sommige leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften hebben meer behoefte om met reguliere leerlingen om te gaan dan anderen. Het hebben van contact met reguliere leerlingen kan moeilijker

wanneer leerlingen ouder worden en verschillen in cognitieve vaardigheden toenemen.

Leraren zien leerlingen betere resultaten halen

Volgens schoolleiders en onderwijsprofessionals biedt de samenwerking meer mogelijkheden om maatwerk te bieden. Leraren leren daarnaast van elkaar hoe zij het onderwijs passend kunnen maken voor verschillende leerlingen. Ten slotte kan het voorbeeldgedrag van andere leerlingen stimulerend werken om tot leren te komen, wanneer zij samen les volgen. Leraren hebben het idee dat leerlingen zich hierdoor sociaal-emotioneel sneller ontwikkelen en betere schoolprestaties behalen. Scholen volgen over het algemeen niet of dit ook daadwerkelijk het geval is.

“Je ziet dat leerlingen resultaten kunnen behalen, die ze zonder deze samenwerking niet zouden hebben kunnen behalen.”

Ook andere leerlingen zouden volgens de scholen profiteren van de voorzieningen binnen de samenwerking. Hierdoor hoeven ze mogelijk niet doorverwezen te worden naar het speciaal onderwijs. Sommige schoolleiders geven aan dat er af en toe ouders zijn die vrezen dat het inclusievere onderwijs ten koste gaat van de prestaties van reguliere leerlingen.

Leraren en schoolleiders zijn tevreden en trots

Onderwijsprofessionals zijn trots op het maatwerk dat ze door de samenwerking kunnen bieden.

“...dat ik echt trots ben dat heel veel leerlingen hier op de goede plek zitten. Dat die het beste onderwijs krijgen dat ze moeten krijgen.”

Ze geven verder aan dat ze het mooi vinden hoe leerlingen opbloeien en mee kunnen draaien in het reguliere onderwijs. Ook zijn ze blij dat leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften zich geaccepteerd voelen. Ze horen van ouders hoe belangrijk het voor hen is dat hun kinderen naar dezelfde school gaan en sociale contacten in de buurt kunnen opdoen.

Bevorderende en belemmerende factoren van het inclusievere onderwijs (zie ook pagina 12)

Beleid

Gezamenlijke visie op samenwerking

Een duidelijke en gezamenlijke visie op de samenwerking is volgens schoolleiders een belangrijke voorwaarde voor het realiseren van inclusief onderwijs. Hier kan dan steeds op worden teruggegrepen bij het uitwerken van het beleid. Bijna driekwart van de schoolleiders geeft aan dat er een gezamenlijke visie is. Ze geven aan dat het belangrijk is om alle betrokkenen mee te laten denken bij het opstellen van beleid. Het is volgens schoolleiders van belang om de praktische uitwerking te doen in overleg met alle betrokkenen. Een schoolbestuur dat achter de samenwerking staat en bereid is dit te ondersteunen met geld is volgens schoolleiders van meerwaarde. Ruim twee derde van de schoolleiders geeft aan ondersteund te worden vanuit hun bestuur en/of het bestuur van de (v)so-school.

Duidelijke en concrete afspraken

Volgens de betrokken onderwijsprofessionals zijn goede afspraken over bijvoorbeeld taken, contactpersonen en de zorg voor leerlingen belangrijk. Een enkeling vindt het juist beter om geen afspraken op papier te zetten, om zo flexibel te kunnen zijn. Ook geven schoolleiders aan dat afspraken over de financiering en het beschikbaar maken van personeel kunnen helpen. Een overgrote meerderheid van de schoolleiders zegt een goede en heldere organisatiestructuur opgezet te hebben rondom de samenwerking. Schoolleiders noemen dat het hebben van een concreet plan van aanpak over met name de financiering en het beleggen van verschillende verantwoordelijkheden bevorderend kunnen werken.

“Maak heldere afspraken over financiën aan de voorkant, dat is echt enorm belangrijk, want ook dat draagt bij aan vertrouwen.”

Cultuur

Goede onderlinge communicatie

Voor het verzorgen van het gezamenlijke onderwijs is het volgens betrokkenen belangrijk dat er transparant en duidelijk wordt gecommuniceerd over afspraken en verantwoordelijkheden. Het vraagt daarnaast veel communicatie tussen de betrokken (onderwijs)professionals om maatwerk voor de leerlingen te kunnen bieden. Bijna alle schoolleiders geven aan dat er in hun samenwerking sprake is van duidelijke en open communicatie. Betrokkenen geven aan te communiceren tijdens zowel structurele als ook informele overleggen. Transparante communicatie draagt volgens de betrokkenen bij aan onderling vertrouwen. Korte lijntjes tussen de leiding van beide scholen zijn ook belangrijk.

“Het feit dat we zo goed met elkaar kunnen communiceren als het nodig is en elkaar kunnen zeggen als iets niet goed gaat, en elkaar ook een compliment kunnen geven als het wel goed gaat. Dat zorgt ervoor dat het een succes wordt.”

Ten slotte helpt het als de school duidelijk communiceert met de ouders. Over bijvoorbeeld de verwachte ontwikkeling van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften en over mogelijke zorgen over invloed op het onderwijs bij ouders van reguliere leerlingen. Ruim driekwart van de schoolleiders geeft aan dat leerlingen, ouders en personeel duidelijke verwachtingen hebben over de samenwerking.

Breed draagvlak voor inclusiever onderwijs

Als er bij beide scholen voldoende draagvlak is voor de samenwerking, dan wordt het makkelijker om dingen geregeld te krijgen. Dan zijn schoolleiders ook bereid zich in te zetten als zij moeilijke veranderingen moeten doorvoeren. Soms denkt een school dat het draagvlak behouden blijft als de aantallen leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften beperkt zijn. De overgrote meerderheid van de onderzochte reguliere scholen geeft aan dat er draagvlak in het team is voor de samenwerking. Uit de gesprekken komt naar voren dat de bereidheid van teams om zich aan te passen en van elkaar te leren helpt bij het creëren van draagvlak. Verder is het belangrijk om verbinding met elkaar te maken, door bijvoorbeeld gezamenlijke studiedagen of tijdens informele koffie- of lunchmomenten. Ook steun vanuit het bestuur kan bevorderend werken voor het draagvlak op de werkvloer. Onderwijsprofessionals die positief tegenover de visie van de samenwerking staan kunnen het verschil maken. Sommige leraren van de reguliere school kiezen na verloop van tijd om te vertrekken wanneer de samenwerking niet bij hen past, terwijl anderen juist solliciteren omdat ze willen werken bij een school met een inclusievere leeromgeving.

“Maar dat is misschien ook wel in de selectie van docenten die wij maken.”

Terughoudendheid over inclusie

De schoolleiding geeft aan dat sommige betrokkenen in het regulier onderwijs terughoudend zijn ten opzichte van inclusief onderwijs. Er zijn bijvoorbeeld gevoelens van angst voor het onbekende. Met name over wat het opnemen van meer leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften voor andere leerlingen betekent. Ook komen kritische geluiden voor over of het wel haalbaar is om het gevraagde onderwijs en eventuele benodigde ondersteuning te verzorgen. Soms leeft het idee dat er onvoldoende kennis is om om te gaan met de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. De vrees bekend te komen staan als ‘zorgschool’ wordt ook genoemd. Vanuit de (v)so-school waren onderwijsprofessionals ook af en toe terughoudend.

“Wij zijn heel erg geneigd om te denken: als het goed gaat, waarom houden we ze dan niet?”

Ze hebben soms het gevoel hun leerlingen te moeten beschermen. Hun zorg was dat het regulier onderwijs niet voldoende specialistische ondersteuning kon bieden aan de leerlingen.

Praktijk

Gedeelde en geschikte huisvesting

Gedeelde huisvesting stimuleert het onderlinge contact tussen het personeel en kan voor een positieve schoolcultuur zorgen. Scholen die een gebouw delen kunnen elkaar makkelijker opzoeken, waardoor korte lijntjes ontstaan. Op deze manier is het mogelijk om snel te schakelen als aanpassingen nodig zijn. Daarnaast benoemen schoolleiders dat de fysieke nabijheid helpt bij het uitwisselen van kennis en bij de sociale integratie van leerlingen. Ruim de helft van de schoolleiders geeft aan dat de samenwerking beschikt over of toewerkt naar gezamenlijke huisvesting. Ook benoemen zij in de gesprekken dat het belangrijk is dat de huisvesting over de juiste voorzieningen beschikt. Dan gaat het bijvoorbeeld om faciliteiten die de ruimte rolstoeltoegankelijk maken of een rustige en prikkelarme ruimte. Bijna twee derde van de schoolleiders geeft aan over geschikte voorzieningen te beschikken. Schoolleiders die geen huisvesting delen geven vaak aan dat dit geen probleem is. Dit heeft er mogelijk mee te maken dat gedeelde huisvesting niet noodzakelijk is voor het bereiken van de beoogde doelen, bijvoorbeeld het delen van expertise.

Voldoende kennis en vaardigheden leraren

Ongeveer een zesde van de schoolleiders geeft aan dat

betrokken onderwijsprofessionals niet voldoende expertise hebben om om te gaan met de doelgroep. Uit de gesprekken met de schoolleiders blijkt ook dat er verschillen zijn tussen leraren in pedagogisch en didactische kennis en vaardigheden die nodig zijn voor het verzorgen van inclusievere onderwijs. Onderwijsprofessionals betrokken bij de uitvoering geven aan dat sommige collega's er niet zeker van zijn of ze voldoende toegerust zijn voor de omgang met de doelgroep. Met name beginnende leraren kunnen zich handelingsverlegen voelen. Daarnaast is het belangrijk dat leraren goed kunnen differentiëren om de lesinhoud op het juiste niveau aan te bieden. Ook wordt een flexibele houding van leraren als belangrijk gezien voor het slagen van de samenwerking. Zeker wanneer in het begin de werkwijze nog in ontwikkeling is en onderhevig aan verandering. Onderwijsprofessionals geven aan onderling kennis en expertise te delen. Zo zijn er bijvoorbeeld onderwijsprofessionals van (v)so-scholen die scholing geven en coachen bij de interactie met leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Daarnaast delen leraren hun kennis informeel, door spontane overlegmomenten of door bij elkaar in de les te kijken.

Onvoldoende beschikbaarheid personeel

Er is niet altijd voldoende personeel beschikbaar en ook het behouden van personeel kan lastig zijn. Anderen geven aan dat er onderwijsprofessionals zijn die juist vanwege de samenwerking kiezen voor de school. Extra personeel is vaak nodig om de reguliere leraar te ondersteunen wanneer leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte bijvoorbeeld zelfstandig moeten werken. Ook voor het meekijken bij elkaar in de klas om kennisdeling te bevorderen is soms geen tijd door onvoldoende personeel. Verder moet er voldoende personeel zijn zodat er gezamenlijk overleg kan worden gevoerd tussen de onderwijsprofessionals van beide scholen. Wanneer de samenwerking wordt uitgevoerd door een kleine groep gespecialiseerde mensen kunnen ook problemen ontstaan. Bij uitval is het regelen van vervangend personeel (dat ook met doelgroep kan werken) soms lastig, waardoor er weinig flexibiliteit is.

Verschillen in (registratie van) onderwijs

Scholen maken vaak gebruik van verschillende lesmethodes. Dit kan het lastig maken om leerlingen een deel van de lessen in een andere groep of klas te laten volgen. Ook hebben scholen vaak andere roosters, jaarplanningen en toetsweken, waardoor het ingewikkeld kan zijn om het gezamenlijke onderwijs goed aan te laten sluiten. Door verschillende leerlingvolgsystemen wordt het volgen van de ontwikkeling van de leerlingen bemoeilijkt. En bij het registreren van onderwijsresultaten kan extra administratie komen kijken. Soms geven scholen aan dat zij procedures dubbel moeten doen. Ongeveer de helft van de schoolleiders geeft aan geen gedeelde (registratie)systemen te hebben.

Mogelijk negatieve invloed op onderwijsresultaten

De inspectie hanteert in het po normen voor de behaalde

prestaties van de leerlingen op de doorstroomtoets. In het vo zijn er normen voor het verloop van de schoolloopbanen van leerlingen en het gemiddelde cijfer van alle vakken van het eindexamen. Door het includeren van meer leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften op een reguliere school kan het voorkomen dat een school onder de gestelde norm voor de onderwijsresultaten komt. Hier leven af en toe zorgen over bij zowel de schoolleiding als de onderwijsprofessionals. Ze zeggen bang te zijn dat lage onderwijsresultaten ouders kunnen weerhouden om zich bij de school aan te melden. Ook al is er een mogelijkheid om lagere onderwijsresultaten te verantwoorden bij de inspectie om alsnog een voldoende beoordeling van de leerresultaten te krijgen, ervaren scholen dit niet altijd zo (zie voor meer informatie de [website](#) van de inspectie).

Onvoldoende (structurele) financiële middelen

Er zijn schoolleiders die in de gesprekken aangeven dat ze onvoldoende (structurele) financiële middelen ontvangen voor het bekostigen van het door hen georganiseerde inclusievere onderwijs. Ze geven bijvoorbeeld aan dat de ondersteunings-bekostiging voor een leerling met een toelaatbaarheids-verklaring soms alleen uitgekeerd wordt aan de (v)so-school.

“Als je aan inclusief onderwijs begint, dan kost het je als reguliere school geld. Dus dat moet je wel echt op visie willen.”

Sommige schoolleiders zeggen afhankelijk te zijn van incidentele middelen uit veel verschillende potjes, wat onzekerheid voor de toekomst en declaratie uitdagingen met zich meebrengt. Tijdelijke geldstromen bekostigen een (deel van) een derde van de samenwerkingen. Driekwart van de schoolleiders zegt dat het samenwerkingsverband (een deel van) het inclusievere onderwijs bekostigt.

Inclusief onderwijs in het buitenland

De inspectie hield interviews met experts binnen de inspecties en/of ministeries van 6 landen die inclusief onderwijs als norm hanteren voor alle scholen in het funderend onderwijs.

Extra ondersteuning in inclusief onderwijs

In Estland zorgen externe adviesteams en gemeentelijke middelen voor aanvullende ondersteuning. Italië zet gespecialiseerde leerkrachten en zelfstandigheids-assistenten in die op basis van Individuele Educatie Plannen (IEP) leerlingen ondersteunen. Nieuw-Zeeland heeft coördinatoren leerondersteuning en IEP's. Portugal zet multidisciplinaire teams in, biedt technologische hulpmiddelen en betreft de bredere gemeenschap. Tirol voorziet in extra leerkrachten en assistenten. In Zweden biedt de eigen leerkracht extra ondersteuning.

Bevorderende factoren van inclusief onderwijs

Estland benoemt een sterk wettelijk kader en gerichte middelen voor gemeenten, het gelijk trekken van bekostiging van regulier en speciaal onderwijs scholen en aandacht voor differentiatie in lerarenopleidingen als bevorderende factoren. Italië benadrukt de focus op alle ontwikkelingsgebieden en de betrokkenheid van gemeenten bij ondersteuning. Nieuw-Zeeland ziet het aanstellen van coördinatoren voor leerondersteuning en het gebruik flexibele onderwijsvormen als bevorderend. Portugal geeft aan burgerschaps-ontwikkeling in te zetten om acceptatie van diversiteit te stimuleren. Zweden en Tirol onderstrepen het belang van samenwerking en mentaliteitsverandering bij ouders en scholen.

Toezicht op inclusief onderwijs

Nieuw-Zeeland beoordeelt hoe effectief scholen belemmeringen voor inclusie wegnemen en stimuleert de ontwikkeling van strategische plannen en samenwerken voor een inclusieve leeromgeving. Portugal gebruikt zelfevaluaties en SWOT-analyses van scholen om verbeterpunten te identificeren en monitoren rondom hun inclusieve onderwijs. Zweden benadrukt wettelijke naleving en actieplannen voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften en gebruikt thematische onderzoeken om goede voorbeelden te delen. Tirol evalueert met de hulp van kwaliteitsmanagers de inclusieve praktijken van scholen op basis van ontwikkelplannen waarin inclusie aan bod komt.

Conclusies

Onderzochte reguliere scholen maakten hun onderwijs inclusiever voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften door samen te werken met een school voor (v)so. Er is veel variatie in hoe samenwerkende scholen de leeromgeving op de reguliere school inclusiever maakten. Mogelijk heeft dit te maken met het doel dat ze willen bereiken en voor leerlingen met welk type extra ondersteuningsbehoeften ze hun onderwijs inrichtten. Ook de mate waarin leerlingen met en zonder extra ondersteuning samen onderwijs volgen, verschilt van grotendeels gesegregeerd tot volledige inclusie. Betrokkenen geven aan trots en tevreden te zijn op het inclusievere onderwijs dat ze door de samenwerking kunnen bieden. Ook hebben ze de ervaring dat leerlingen betere resultaten behalen en zich sociaal-emotioneel meer ontwikkelen. Het is belangrijk voor scholen om ook concreet in beeld te krijgen op of dit voor hun leerlingen het geval is.

Het internationale literatuuronderzoek van de RUG vond over het algemeen ook positieve effecten van verschillende ondersteuningsvormen op cognitieve uitkomstmaten en op sociale participatie. Vrijwel alle interventies hebben een positief effect op de (non-)cognitieve ontwikkeling. Het is alleen niet altijd duidelijk of deze effecten ook op lange termijn blijven. Bij studies die effecten van de leerlingen in een inclusievere leeromgeving (zie figuur 4, level 1-5), vergeleken met vergelijkbare leerlingen binnen het (v)so (zie figuur 4, level 6) zijn voornamelijk positieve effecten te zien van onderwijs binnen een reguliere school.

Daarnaast komt uit het literatuuronderzoek een groot aantal bevorderende en belemmerende factoren die ook de onderzochte samenwerkingen noemen. Zo noemen zij onder andere het belang van samenwerking tussen personeel van beide scholen, geschikte faciliteiten, voldoende personeel, voldoende expertise en de geschiktheid van huisvesting. Inzetten op deze factoren kan zorgen voor een verdere ontwikkeling richting inclusiever onderwijs.

Inspecteurs hebben over het algemeen een positief beeld van de kwaliteitszorgcyclus rondom het vanuit de samenwerking georganiseerde onderwijs. Duidelijk geformuleerde doelen en een goede inbedding in de kwaliteitszorgcyclus zijn noodzakelijk om goed zicht te kunnen houden op de kwaliteit van de samenwerking. Een deel van de scholen geeft aan zich niet te verantwoorden richting derden (bijvoorbeeld bestuur, samenwerkingsverband en/of ouders). Hier is nog verbetering mogelijk om besturen en/of samenwerkingsverbanden in de gelegenheid te stellen om wanneer nodig te kunnen bijsturen. Niet alle samenwerkingsverbanden spelen volgens betrokkenen een rol bij de samenwerking en de samenwerking staat ook niet altijd in het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband. Door een samenwerking onderdeel te maken van de voorzieningen die een samenwerkingsverband heeft voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften wordt het aanbod breder in de regio bekend. Op deze manier kunnen zij ervoor zorgen dat er meer leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften een passende plek krijgen.

Sommige schoolleiders van een reguliere school gaven aan dat het problematisch is ho^e de inspectie kijkt naar de onderwijsresultaten. Er leven soms zorgen dat het includeren van meer leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften kan leiden tot lagere onderwijsresultaten en een onvoldoende beoordeling. Wanneer scholen kunnen laten zien dat ook de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften naar hun mogelijkheden presteren, zullen onderwijsresultaten onder de signaalwaarden geen aanleiding zijn om de bijbehorende standaard als onvoldoende te beoordelen. De inspectie biedt een school altijd de gelegenheid om zich over de behaalde onderwijsresultaten te verantwoorden (zie de [website](#) van de inspectie voor meer informatie).

Welk factoren spelen een rol bij het organiseren van inclusiever regulier onderwijs in samenwerking met het (voortgezet) speciaal onderwijs?

BEVORDERENDE FACTOREN

Volgens onderwijsprofessionals betrokken bij de organisatie (bijvoorbeeld schoolleiders)

Beleid

- Gezamenlijke visie als vertrekpunt
- Samen met betrokkenen opstellen
- Handelplan met concrete afspraken

Werkklimaat

- Eigenaarschap van het team
  - Transparante en duidelijke communicatie
  - Korte lijntjes en verbondenheid
- Gezamenlijk draagvlak
  - Bestuurlijke steun
  - Bereidheid om aan te passen
  - Voldoende vertrouwen in eigen kunnen

Faciliteiten

- Voldoende kennis en vaardigheden
- Gedeelde huisvesting en voorzieningen
- Voldoende financiële middelen
- Goede basiskwaliteit van het onderwijs
- Toegang tot elkaars registratie(systemen)

BELEMMERENDE FACTOREN

Administratie

- Inschrijving bepalend voor mogelijkheden
- Gescheiden registratiesystemen
- Tijdrovende procedures

Overtuigingen

- Angst voor het onbekende
- Twijfel over voldoende aanwezige kennis
- Mogelijk onbegrip bij ouders

Lessen

- Afstemming verschillende lesmethodes

Onderwijsresultaten

- Inspectiebeoordeling onderwijsresultaten
- Verschillende toetsmomenten

Organisatie

- Tekort aan personeel
- Verschillen tussen salarissen
- Gebrek aan draagvlak
- Onzekerheid onder onderwijsprofessionals
- Onhaalbaarheid maatwerk
- Hoge werkdruk
- Afhankelijk van partners (bijvoorbeeld jeugdzorg)

Faciliteiten

- Ongeschikte huisvesting en voorzieningen
- Geen vergoeding leerlingvervoer
  - Financiële middelen
  - Extra administratie
  - Toekenning op leerlingniveau
  - Hoge kosten
  - Ingewikkelde (tijdelijke) geldstromen

Volgens onderwijsprofessionals betrokken bij de uitvoering (bijvoorbeeld leraren)

Werkklimaat

- Gevoel van gezamenlijk team
- Transparante en duidelijke communicatie
  - Schoolleiding beide scholen
  - Betrokken onderwijsprofessionals
  - Ouders van de leerlingen
- Veilige sfeer om van elkaar te leren

Draagvlak

- Eigenaarschap van het team
  - Gemotiveerde leerkrachten
  - Steun van schoolleiding
- Vertrouwen in doel en aanbod
  - Gezamenlijke visie en doel
  - Beperkt aantal leerlingen
  - Voldoende kennis en vaardigheden

Faciliteiten

- Gezamenlijke afspraken
  - Duidelijke verantwoordelijken
  - Inzet van voldoende personeel
- Huisvesting en voorzieningen
  - Gedeelde huisvesting
  - Voldoende aangepaste voorzieningen

Klasklimaat

- Niet altijd juiste plek voor leerlingen
- Overvraging van leerlingen
- Prikkelrijke omgeving

Lessen

- Onduidelijkheid verantwoordelijkheden
- Onvoldoende kennis en vaardigheden

Onderwijsresultaten

- Resultaten en beoordelingen

Faciliteiten

- Ongeschikte huisvesting en voorzieningen
- Tekort aan (gespecialiseerd) personeel
- Verschillen tussen scholen
  - Roosters en jaarplanningen
  - (Registratie)systemen
  - Andere besturen

Werkwijze

De onderzoeksvraag van dit onderzoek was ‘Wat zijn de kenmerken van bestaande initiatieven voor samenwerking tussen regulier en (v)so en wat kunnen andere scholen hiervan leren over hoe het onderwijs inclusiever kan zijn?’ We vroegen (v)so-besturen en -scholen of ze samenwerkten met een reguliere school om inclusiever onderwijs mogelijk te maken. Ook bij inspecteurs vroegen we naar bij hen bekende samenwerkingen. Verder deden we een oproep onder reguliere scholen via onze eigen nieuwsbrief en die van een aantal partners.

Aan de ongeveer 200 aangemelde reguliere scholen stuurden we een vragenlijst. Alleen scholen in het po (geen speciaal basisonderwijs) en vo (geen praktijkonderwijs) met een samenwerking met een school voor (v)so zijn meegenomen in het onderzoek (n = 58: 21 po en 37 vo). De steekproef in dit onderzoek is niet aselekt door de manier van data verzamelen. We kunnen dus geen representatief beeld schetsen van alle samenwerkingen tussen regulier en (v)so. Als we in dit rapport spreken over de samenwerkingen, dan bedoelen we daarom alleen de scholen die aan het onderzoek hebben deelgenomen en niet alle bestaande samenwerkingen.

Bij 25 van de samenwerkingen interviewden inspecteurs ook betrokkenen. Dit deden ze met onderwijsprofessionals betrokken bij de organisatie (bijvoorbeeld schoolleiding, zorgcoördinator, intern begeleider), met onderwijsprofessionals betrokken bij de uitvoering (bijvoorbeeld leraren, klassenassistenten, ambulante begeleiders) en met groepjes leerlingen. Tijdens het schoolbezoek vulden deze leerlingen

met (n=41) en zonder (n=39) extra ondersteuningsbehoeften ook een vragenlijst in. De Classroom Peer Context Questionnaire meet hoe leerlingen de sociale relaties in een klas beleven. Tijdens de gesprekken keken inspecteurs ook naar de kwaliteitszorgcyclus rondom het gezamenlijk georganiseerde onderwijs.

De interviews met de betrokken onderwijsprofessionals zijn opgenomen en getranscribeerd. Daarna codeerden we de data open en vervolgens thematisch. We selecteerden relevante tekstfragmenten en vatten de kern samen in een open code. Vervolgens categoriseerden we de open codes in overkoepelende thema's. Tijdens een online member check legden we de thema's voor aan de geïnterviewde schoolleiding en andere onderwijsprofessionals, om na te gaan of de beschreven thema's de gegeven antwoorden goed reflecteerden.

Binnen het internationale literatuuronderzoek van de RUG zijn systematisch Nederlands- of Engelstalige studies geïnccludeerd, gepubliceerd tussen 2003 en 2024, die empirisch onderzoek bevatten naar effecten of ervaringen van ondersteuningsvormen binnen inclusief onderwijs voor leerlingen met cognitieve beperkingen en/of leerlingen met gedragsproblemen en/of psychiatrische problematiek. Uit de geselecteerde artikelen codeerden ze met thematische codering de relevante uitkomsten.

Colofon

foto voorpagina: Marieke Duijsters

In samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen.

Inspectie van het Onderwijs

Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht

© Inspectie van het Onderwijs | april 2025

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden van de website van de Inspectie van het Onderwijs www.onderwijsinspectie.nl

Het technisch rapport is te vinden op de website van de Inspectie van het Onderwijs.